

Yiğit Özatalay 1985'te Isparta'da doğdu. Burada başladığı piyano çalışmalarını İzmir'de Turgut Aldemir ve Zafer Çebi'yle sürdürdü. İstanbul Bilgi Üniversitesi Müzik Bölümü'nde Selen Gülün ve Onur Türkmen'le teori ve kompozisyon, Gülün ve Tuna Ötenel'le caz piyano çalıştı. 2006-2007 öğretim yılı boyunca Kraków “Krzysztof Penderecki” Müzik Akademisi'nde Wojciech Widlak ve Wojciech Zych'ten kompozisyon dersleri aldı. İki yıl süreyle İstanbul Bilgi Üniversitesi Müzik Bölümü'nde araştırma görevlisi olarak çalıştı, Michael Ellison'ın asistanlığını yaptı. 2009 yılında İstanbul Bilgi Üniversitesi'nin sağladığı bursla İtalya'ya giderek Conservatorio di Musica “Giuseppe Verdi” di Milano'da Alessandro Solbiati'yle kompozisyon yüksek lisans eğitimini tamamladı. Türkiye'ye döndükten sonra İstanbul Bilgi Üniversitesi Müzik Bölümü'nde öğretim görevlisi, Dostlar Tiyatrosu'nda piyanist ve müzik direktörü olarak çalışmaya başladı. Mustafa Kemal Emirel ile oluşturduğu davul-piyano ikilisi Yürüyen Merdiven'le “Çınar, Güneş ve Bir Deli” (2017), “Yok mu, Var” (2018) ve “Live at Yeldeğirmeni Sanat” (2021) albümlerini yayınladı. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Kompozisyon Bölümü'nde Özkan Manav gözetiminde başladığı sanatta yeterlik / doktora çalışmalarını 2020'de tamamladı. Halen Bilgi Üniversitesi Müzik Bölümü'nde öğretim üyesi olarak çalışmakta olan Özatalay, çağdaş akustik müzik alanındaki beste çalışmalarının yanı sıra Yürüyen Merdiven bünyesinde konserler vermekte, Dostlar Tiyatrosu'nun “Yaşamaya Dair” adlı oyununda piyanist ve müzik direktörü olarak sahne almaktadır.

EPİFANİLER ve AÇIKLIKLAR

Proust, Joyce ve Brecht'ten
Berio-Eco Poetikasına

YİĞİT ÖZATALAY

Bağlam Yayınları 515
Müzik Bilimleri Dizisi-23
ISBN 978-625-6538-09-2

Müzik Bilimleri Dizisi Editörü:
Vural Yıldırım

Yiğit Özatalay
Epifaniler ve Açıklıklar / Proust, Joyce ve Brecht'ten Berio-Eco Poetikasına

© Bağlam Yayıncılık
© Yiğit Özatalay

Birinci Basım: Nisan 2024
Kitap Tasarımı: Canan Suner
Kapak görseli tasarımı: Meliha Sözeri Özatalay

Baskı: Avcı Ofset
Davutpaşa Cad. İpek İş Merkezi No: 6/13
Davutpaşa-Topkapı/İstanbul

Yayınevi Sertifika Numarası: 44685
Matbaa Sertifika Numarası: 45259

BAĞLAM YAYINCILIK Meşrutiyet Cad. Avrupa Pasajı No. 8/25 Beyoğlu/İstanbul
(0212) 244 41 60 Tel-Faks: (0212) 243 17 27
Web: www.baglam.com e-mail: baglam@baglam.com

İÇİNDEKİLER

Önsöz	9
Kısaltmalar	13
Giriş	15
BİRİNCİ BÖLÜM	
<i>Epifaniler’in Arka Planı, Açık Yapıt’la İlişkisi ve Genel Çerçevesi</i>	17
Berio-Eco İşbirliği: Müzik-Dil İşbirliği	19
<i>Epifaniler’e Genel Bir Bakış:</i>	
<i>Sinfonia’ya Giden Yolda Bir Açık Yapıt</i>	26
İKİNCİ BÖLÜM	
<i>Epifaniler’in Vokal Bölümlerinin Açık Yapıt Bağlamında</i>	
<i>Çözümlemeleri</i>	37
1 Açıklık ve Giz ya da Açıklığın Gizilgücü:	
Proust-Berio-Eco Üçgeninde <i>Epifaniler’in “a” Bölümü</i>	39
Proust’un Anahtar Sözcükleri	41
Berio’nun Alıntısı	47
Açık Dizisellik	51
Kayıp <i>Ben</i> : Sonsuz Akışın Sürekliliği	58
Bir Açıklık Olarak <i>Kayıp Zaman</i>	64
<i>Epifaniler’in</i> İçindeki “a”	67
2 Şiirsel Bir Açıklık:	
Machado-Berio-Eco Üçgeninde <i>Epifaniler’in “c” Bölümü</i>	71
Machado’nun Anahtar Sözcükleri	72
Berio’nun Alıntısı	81
Müzik olarak “c”	93

3 Kaos-evren'in “Açık” Kapıları:

Joyce-Berio-Eco Üçgeninde *Epifaniler*'in “E” ve “d” Bölümleri 104

Proust-Machado-Joyce Çizgisinin Anahtar Kavramları	108
<i>Epifani</i>	108
<i>Sıradanın Mucizesi</i>	112
<i>Hikâye-olmayan</i>	114
<i>Tamamlanmamışlık ve Belirsizlik</i>	116
<i>Akış ve Süreklilik</i>	121
Joyce Poetikasının Özgün Öğeleri	124
<i>Çoğulluk ve Çokanlamlılık: Anlamsal Açıklık</i>	124
<i>Labirent ve Kaos-evren</i>	131
<i>Yineleme, Artık-bilgi ve Paralinguistik</i>	136
<i>Öz (İçerik) - Söz (Biçim) Bütünlüğü</i>	141
Müzik Olarak “E”	145
Müzik Olarak “d”	152

4 Gürültünün Açıklığı: Sanguineti-Simon-Berio-Eco Dörtgeninde

***Epifaniler*'in “G” ve “e” Bölümleri** 160

Proust-Machado-Joyce Çizgisinin Devamı Olarak Sanguineti ve Simon	165
Modernizmin Krizi	182
Cage ve Belirlenmemişlik	189
<i>Epifaniler</i> 'deki Cage	199
Düzensizliği Dengeleyen Düzen	206
Bilimdeki Belirlilik/Belirlenebilirlik - Belirsizlik/Belirlenemezlik	
Çatışması Işığında “G” ve “e”	211
Müzik Olarak “G” ve “e”	235

5 Açıklık ve İdeoloji:

Brecht-Berio-Eco Üçgeninde *Epifaniler*'in “b” Bölümü 267

Proust-Machado-Joyce-Sanguineti-Simon Çizgisinin Devamı Olarak Brecht	277
<i>Süreksizlik</i>	277
<i>Diyalektik</i>	280

<i>Çokboyutluluk</i>	286
<i>Alımlayıcının Tamamlayıcılığı</i>	288
<i>Belirsizlik</i>	291
Brecht Poetikasının Özgün Öğeleri	293
<i>Somut Gerçekçilik</i>	293
<i>“Yapma”: Jest ve Eylem</i>	303
<i>Bağlama Göre Yönlen(diril)miş Anlam: Anlamsal Epifani</i>	308
<i>Biçim Değil Biçimlendirme: Sanatsal ve Toplumsal Uygulama</i> ..	314
<i>Sanatın Araçlaşması</i>	327
Müzik Olarak “b”	337
Sonsöz	351
EK: Yok mu, Var -Açık Yapıt-Epifaniler Üçgeni Üzerine	353
Kaynakça	358
Dizin	366

Önsöz

20. yüzyılın en özgün bestecilerinden biri olan Luciano Berio'nun yapıtlarıyla yakınlaşmam, onun 2003'teki ölümünden kısa bir süre sonra müzikte alıntı, müzik içinde müzik, yeniden yapılandırma, yeniden bağlamlandırma, çoğulluk, çokboyutluluk ve dokusal ayrışıklık konularına duyduğum ilgiyle başlamıştı. Bu konuları en vurucu biçimde işlemiş yapıtlardan biri olan *Sinfonia* (1968) beni derinden etkilemiş, İtalyan çağdaş müziğine duyduğum ilgiyi kamçılımış, hatta bu müzisyenle aynı okulda okumaya dair isteğimin bir parçası dahi olmuştu. Ne mutlu ki 2009'da bu isteğim gerçekleşti. İki yıl sonra Milano Konservatuarı kompozisyon yüksek lisans programından mezun olurken verdiğim *Müzikal Kompozisyonda Varolan Malzemenin Yeniden Yapılandırılması: Son Elli Yılın İtalyan Deneyimleri** başlıklı yüksek lisans tezini Donatoni, Nono ve Solbiati'nin yapıtlarından önce, doğal ki, Berio'nun *Sinfonia*'sıyla açılıyordu.

2012'de Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi'nde başladığım sanatta yeterlik programı için tez konusu belirlerken hem yüksek lisans tezimin konusu ve anahtar sözcükleriyle bağlantı kurmayı, hem de doğrudan İtalyanca yazılmış kaynaklardan yararlanma olanağını kullanmayı diliyordum. Tam da bu düşüncelerle aynı esnada, 2013'te okuduğum *Açık Yapıt* (1962) kafamda sanatsal anlamda birçok kapıyı aralamıştı. Umberto Eco'nun bu kuramsal kitabıyla ilişki kurabilecek bir müzik yapıtı arayışı ise sonunda beni Berio'nun *Epifaniler*'iyle karşı karşıya getirecekti. Üzerine kaydadeğer bir araştırmanın olmadığı bu büyük yapıtı henüz hiç tanıımıyordum, içinde Eco

* Özgün adı: *Ristrutturazione del materiale preesistente in composizione musicale: Esperienze italiane dagli ultimi 50 anni*. Erişim için: <https://www.yigitozatalay.com/wp-content/uploads/2014/01/Ristrutturazione-del-materiale-preesistente-yigit-ozatalay.pdf>

önerisiyle yer alan metinlerin ve yazarların (Proust, Machado, Joyce, Sanguineti, Simon ve Brecht) çoğuna da yabancıydım. Başta bir tek Brecht ilgimin ve sevgimin beni çektiğini kabul etmeliyim, bunda da o yıllarda Dostlar Tiyatrosu bünyesinde ortaya çıkardığımız *Ben Bertolt Brecht* oyununun azımsanmayacak bir etkisi vardı.

Bilinmeyenlerle dolu ve uzun -2013’ten 2020’ye, 7 yıllık- bir araştırma, okuma ve yazma süreci beni bekliyordu ve itiraf etmeliyim ki başlarken bu süreçten ne kadar çok şey öğreneceğimin ve seçtiğim konunun beni ne denli tatmin edeceğinin farkında değildim. Bu tatmin, tezimde müzik-edebiyat ve müzik-dil bağlantısına, daha da geniş düşünürsek müzik-modernizm, müzik-politika, müzik-bilim yani kısaca müzik-hayat bağlantısına dair çıkarılabildiğim ve yazıya dökülebildiğim bağlantılardan kaynaklanıyor, hep önemsendiğim “müzik amaç değil araçtır” düşüncesiyle, hayata bütüncül bakma kaygıyla örtüşüyordu. Bu süreçte tezimin bir parçası olarak Edip Cansever şiiri üzerine bestelediğim *Yok mu, Var* (2018) adlı orkestra yapıtı da azımsanmayacak sayıda bağlantı ve ilişkiyle ortaya çıktı. Berio ve Eco’nun Türkiye’deki dönemsel ve sanatsal çağdaşı olarak birçok karşılık bulabileceğimiz bir isimdi Cansever. Onun şiirinden ürettiğim çalışma; topluluk yapısı, tiyatrallık, çoğulluk, metne yaklaşım, bilinç akışı tekniği, döngüsellik ve düzen-düzensizlik dengesi üzerinden *Epifaniler*’le ilişki kurarken poetik iletinin yorumu, çokanlamlılık, tek yönlü nedenselliğin yadsınması, sürekllilik-süreksizlik diyalektiği, tamamlanmamışlık ve yine düzen-düzensizlik dengesi üzerinden *Açık Yapıt*’la kurulan güçlü bağlara sahip oldu. Son olarak, tez sürecim sırasında yayınlanmış iki Türkçe çeviri benim için büyük bir şansa dönüştü. İlki, Tolga Esmer tarafından 2016’da İtalyanca aslından Türkçe’ye çevrilen *Açık Yapıt**’tı. Böylece Pınar Savaş çevirisiyle** birlikte ikinci bir çeviriden daha yararlanma olanağına eriştim. İkinci şansım ise *Epifaniler*’in

* Umberto Eco, *Açık Yapıt*, çev. Tolga Esmer, Can Yayınları, İstanbul, 2016.

** Umberto Eco, *Açık Yapıt*, çev. Pınar Savaş, Can Yayınları, İstanbul, 2001.

metinlerinden olan Claude Simon'a ait *Flandra Yolu*'nun Sündüz Öztürk Kasar tarafından 2019'da Türkçe'ye kazandırılması oldu.

Bu süreçte başta David Osmond-Smith'in kitapları ve Eco'nun *Musikblätter* dergisinde yayınlanan makalesi olmak üzere birçok kaynağı severek paylaştan, özverili danışmanlığı, önerileri ve düzeltmeleriyle çalışmamın her an yanında duran hocam Özkan Manav'a; *Heptameron* kitabındaki ve *Aç Yazı* dergisindeki ufuk açan denemeleri ve özellikle Machado bölümü üzerindeki yorum ve düzeltmeleri için hocam Mehmet Nemutlu'ya; tez izleme sürecindeki cesaretlendirici ve destekleyici tutumu için hocam Kıvılcım Yıldız Şenürkmez'e, *Açık Yapıt*'la tanışmama vesile olan arkadaşım Berivan Yurtsever'e, Ertuğrul Oğuz Fırat'ın yayınlanmamış kitabından yararlanmamı sağlayan Zühal Selçuk'a ve bu iletişimi kurmamı sağlayan Pan Yayıncılık yöneticisi Ferruh Genç'er'e; *Kahraman Stephen* ve *Finneganın Vahı* başta olmak üzere birçok kaynağı özveriyle çeviren, yayınlayan veya öneren arkadaşlarım Merve ve Kaya Tokmakçioğlu'na; *Epifaniler*'deki Simon metninin çevirisi için arkadaşım Seren Akyoldaş'a; *Estetik ve Politika: Realizm-Modernizm Çatışması* ve *Film Biçimi* kitaplarımı önererek önemli bağlantılar yakalamama vesile olan arkadaşım Çağrı Kınıkoğlu'na; Dostlar Tiyatrosu Yayınları'na ait *Galileo Galilei* kitabını severek paylaştan ve yanında edindiğim tiyatro ve şiir kültürümle beni her daim şanslı hissettiren hocam Genco Erkal'a; Afşar Timuçin'in *Nâzım Hikmet'in Şiiri* kitabını önererek Machado bölümünü zenginleştiren arkadaşım Ulvi İçil'e; Marx'tan yaptığım bir alıntının *Kapital*'deki yerini bularak dayanağımı güçlendiren Nevzat Evrim Önal'a; *Yeni Dergi*'nin Ekim 1964 sayısının temini ve Proust'tan yaptığım bir alıntının *Yakalanan Zaman*'daki yerini bulmam konusundaki yardımı için dostum Okan Kızılay'a; hayata ve müziğe yaklaşımımı olduğu kadar *Kimsenin Bilemeyeceği Şeyler* kitabını önererek tezimi de zenginleştiren kadim dostum Mustafa Kemal Emirel'e; yazdıkları ve önerdikleriyle müziğe bakışımın gelişmesine katkıda bulunan hocam Onur Türkmen'e; çalışmama başından beri güvenen ve onun bir kitap olarak yayınlanmasını sağlayan Vural Yıldırım'a ve Bağlam Yayıncılık'a;

edindiğim hayat kültürü ve bu tez özelinde Brecht kitapları için sevgili annem Hatice zatalay’a; zaman konusundaki hatırlatmaları ve sabrı için sevgili babam Tuncay zatalay’a ve hem zengin kütüphanesi hem de desteği ve sabrıyla hep yanımda olan sevgili eşim Meliha Sözeri’ye en içten teşekkürlerimi sunarım.

Bu çalışmada yararlanılan kaynaklarda büyük emeği olan ve bu çalışma sürecinde yaşama veda eden Umberto Eco, Muzaffer İlhan Erdost ve Nevzat Erkmen’in anısına saygıyla.

Yiğit zatalay

Ađustos 2022

Kısaltmalar

a.g.e.	adı geçen eser
Bkz. / bkz.	bakınız
c.	cilt
CD	compact disc
çev.	çeviren
d.	doğum tarihi
der.	derleyen
ed.	editör
haz.	hazırlayan
İng.	İngilizce
İt.	İtalyanca
Lat.	Latince
no.	numara
ö.	ölçü/ölçüler
ör.	örnek/örneğin
s.	sayfa
uyar.	uyarlayan
vb.	ve benzeri
vbg.	ve bunun gibi
vd.	ve diğerleri
vs.	vesaire
yön.	yöneten

Giriş

Tek bir nota yazmasaydı dahi Berio'yu sıra dışı bir insan olarak değerlendirdim. Ama şanslıyız ki nota da yazdı.

Umberto ECO

Düzen mi, düzensizlik mi?

Akış mı, süreksizlik mi?

Sezgisellik mi, ussallık mı?

Biçimleyicilik mi, rastlantısallık mı?

Aşkın gerçekçilik mi, somut gerçekçilik mi?

An'a odaklanan bir farkındalık (günümüzün gözde terimiyle “mindfulness”) mı, yoksa “anlamak” mı “gideni ve gelmekte olanı”?

Ve tüm bunların çatısına kurulmak üzere, nasıl bir metin-müzik/söz-ses ilişkisi?

1950'lerin ikinci yarısından itibaren yukarıdaki gibi ortak soru(n)lara kafa yormuş ve ortak çalışmalara imza atmış olan iki dost, yazar Umberto Eco (1932-2016) ile besteci Luciano Berio (1925-2003), birbirlerini disiplinlerarası düzeyde etkileyip beslemiş olan entelektüeller arasında önemli bir konuma sahiptir. Bu kitap, farklı disiplinlerde ama aynı dönemde üretilmiş iki sanat yapıtı arasında karşılaştırmalı okumalar ve çıkarımlar yapmayı, böylelikle Eco ve Berio poetikadaki koşutlukları aydınlatmayı amaçlamaktadır. Yapılacak çözümlemeler, *Açık Yapıt*'ın (1962) ana fikri olan “düzenlenmiş düzensizlik” (*disordine organizzato*) ilkesi başta olmak üzere tamamlanmamışlık/tamamlayıcılık, belirsizlik/belirlenemezlik, çoğulluk/çokanlamlılık, süreksizlik/kesiklilik, olanaklılık/olasılık ve